

KONU 9: AŞI BOYASI KULLANIMI: AŞI BOYASININ SEMBOLİK VE RİTÜEL KULLANIMI

- **Kırmızı AŞı Boyasının Sembolik ve Ritüel Kullanımı:** AŞı boyası kullanımı daha çok sembolik ve ritüel yönüyle önem kazanmaktadır. Etnoğrafik çalışmalar, siyah, beyaz ve kırmızı gibi temel renklerin sembolik anlamları olduğunu göstermektedir; özellikle kırmızı, çoğunlukla yaşam, bereket, başarı ve zafer ile ilişkilendirilmektedir.

Yapılan deneysel çalışmalar, 260-280° ısıtılmak suretiyle sarı renk aşı boyasından kırmızı renk elde etmenin mümkün olduğunu göstermiştir. Söz konusu işleme aşı boyasının rengi, sarıdan kırmızının farklı tonlarına ya da menekşe rengine dönüŐtürölmektedir. Bu yüzden kırmızı çok önemlidir, çünkü ateŐin, ışığın, sıcaklığın ve dönüŐümün sembolik rengi olarak kabul edilmektedir. AŞı boyasının ısıtılma işleminin, Avrupa ve Yakındoğu'da Paleolitik Çağ boyunca uygulanmış olduğunu gösteren kalıntılara rastlanılmışken, Anadolu'da ne yazık ki şimdiye kadar yapılmış olan araŐtırmalarda bu tip kanıtlara rastlanılamamıştır.

Kırmızı aşı boyasının sembolik ve ritüel kullanımı ile Őamanizm inancı arasında yakından bir ilişki olduğuna da inanılmaktadır. Antropolog, etnolog ve sosyologların yaptıkları araŐtırmalar avcı-toplayıcı topluluklarda ve küçük ölçekli tarım toplumlarında sıklıkla görölen Őamanizm inancında Őamanların, ruhlar ve doğaüstü varlıklar ile iletişim kurma, hastalıkları iyileştirme, hayvanların yaşamları ile hareketlerini kontrol altına alma ve iklimi deđiŐtirme gibi bir takım özelliklere sahip olduklarına inanıldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Prehistorik çağlarda da avcı-toplayıcı bir yaşam biçimine sahip olan insan gruplarının yaşantısında da Őamanizm inancının ve Őamanların önemli bir yere sahip oldukları kabul edilmektedir.

Arkeolojik verilerde ise ele geçen kanıtlar ışığında boya kullanımının, özellikle de kırmızı aşı boyasının kullanımının hem Afrika hem de Avrupa'da Orta Paleolitik Dönem'de arttığı söylenebilir. Avdaki şanslarını arttırmak için ya da cinsiyetlerini ya da sosyal statülerini göstermek amacıyla Neanderthaller kırmızı aşı boyası ve siyah manganez oksit gibi doğal boyalar ile vücutlarını boyamış olmalıdır. Yine Orta Paleolitik Dönem'de Afrika'da bol miktarda aşı boyasının varlığına dayanarak, ilk kültürel sembol olarak Arkaik Homo sapiensler ile ilişkili olarak kadınların üreme dönemlerini işaret etmede kullanmış olabilecekleri belirtilmektedir.

Kırmızı aşı boyasının kullanım alanlarından bir diğeri de, özellikle Üst Paleolitik Dönem'de gerçekleştirilen çeşitli ritüellerde kullanılan sembolik eşyaların boyanması ve bu şekilde eşyalara bir çeşit güç ve canlılık kazandırılmasıdır. Üzeri kırmızı aşı boyası ile boyanmış olan ilk süs eşyası Macaristan'da bir açık hava buluntu yeri olan Tata'da ele geçen ve GÖ 70.000'e tarihlendirilen mamut dişinden yapılmış olan üzeri bezemeli ve kırmızı aşı boyası ile boyanmış olan bir plakadır. Benzer tipte üzeri kırmızı aşı boyası ile boyanmış olan deniz kabuğundan kolye tanelerine Üçağızlı Mağarasının Erken Üst Paleolitik Dönem tabakalarında da rastlanılmıştır. GÖ 41.000-39.000 yılları arasına tarihlendirilen söz konusu üzeri perdahlı deniz kabukları üzerinde aşı boyası izlerinin saptanmış olması, bunların doğal renklerinin boya kullanılarak değiştirilmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Paleolitik Çağ sonrasında, Neolitik Çağın sembolik yaşantısının en önemli temsilcisi olan Çatalhöyük yerleşiminde de kırmızı aşı boyası kullanımına sıklıkla rastlanılmaktadır. Mimaride kırmızı aşı boyası kullanımı aslında çok daha önce, Orta Paleolitik Dönem'de Molodova'da da görülmektedir. Burada kırmızı aşı boyası ile boyanmış olan mamut kemiklerinden yapılmış olan oval bir yapı buluntu yerinin ortasında yer almaktadır. Mimaride

renk kullanımını sembolik bir anlama sahiptir ve ritüel aktivitelerle ilişkili olmalıdır. Özellikle Orta Anadolu'ya özgü olan bu geleneğe Çatalhöyük'ten daha önce, Pınarbaşı, Boncuklu, Aşıklı Höyük, Musular ve Canhasan III'de de rastlanılmaktadır.

Prehistorik insanlar kırmızı aşı boyasını yalnızca günlük yaşamlarında değil ayrıca mezarlarda da kullanmışlardır. Aşı boyası kullanımını gibi bazı ölü gömme ritüelinin kökeni Paleolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Ölülerin vücudunun kırmızı aşı boyası ile boyama geleneği Orta Paleolitik Dönem'de başlayıp Tunç Çağı'na kadar devam etmiştir. Avrupa'da *Homo sapiens sapienslerin* görülmesiyle beraber, aşı boyalı ölü gömme adetlerinde hızlı bir artış meydana gelmiştir Üst Paleolitik Dönem mezarlarında aşı boyaları ile birlikte bulunan bazı sembolik eşyalar da ölümden sonraki hayat ve yeniden doğuşun sembelleri olarak kabul edilmektedir. Anadolu'da ise mezarlarda kırmızı aşı boyası kullanım geleneğinin Epi-paleolitik Dönem ile başlamış olduğu düşünülmektedir. Pınarbaşı'nın Epi-paleolitik Dönem tabakalarında açığa çıkarılan ve içinde çok sayıda mezar eşyası bulunan erişkin bir erkeğe ait mezarda kırmızı aşı boyasının söz konusu mezar eşyalarının boyanmasında kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Olasılıkla toplumda önemli bir yere sahip olan bir bireyin yatırılmış olduğu bu mezarda, ithal olduğu düşünülen kumtaşından her iki yüzden düzeltilenmiş yonga üzerine aletler, 2 adet uç düzelticisi, uç yapımında kullanılan kumtaşından oluklu taş, kumtaşından aşındırıcı, çakmaktaşı yonga, bir obsidyen çekirdek ve kaplumbağa kabuğundan bir kap, kırmızı aşı boyası ile kaplanarak başın altına topluca bırakılmıştır. Burada kullanılmış olan aşı boyasının yaklaşık 100 km uzaklıktaki Torosların olasılıkla güney yamaçlarından getirilmiş olduğu düşünülmektedir.

Günümüz Avustralya yerlileri aşı boyasını ilaç olarak kullanmaktadır. Hem kırmızı hem de sarı boyalardan ilaç olarak yararlanılmaktadır, ancak özellikle kırmızı tercih edilmektedir.

Büyük bir ihtimalle ilk insanlar da deneme yanılma yoluyla aşı boyası içinde yer alan demirin iyileştirme özelliğini keşfetmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar:

Neyir, Kolankaya-Bostancı, 2012, “Anadolu’da Erken Prehistorik Dönem Kırmızı Aşı Boyası Kullanımı”, *Anadolu/Anatolia* 38: 29-51.